

Dediği Sultan ve Seyyit Harun Karşılaşması: Menakıpnamelerin Anlam Dnyyası

Ahmet Tařđın* - Veysel Bayram** - Öner Atay***

Giriş

Çalışma, aynı bölgede yerleşen ve birbiriyle karşılaşan iki Horasan ereni Dediği Sultan ve Seyyit Harun'u konu edinmektedir. Her iki şeyhin de *Dediği Sultan Menakabı* ve *Seyyit Harun Makalatı* adıyla hayatlarını konu edinen eser bulunmaktadır. Yine bu eserlerde her iki erenin irfan anlayışı ve faaliyetleri genişçe yer anlatılmış ve irfan anlayışlarına örnekler arasında her iki metnin kendi zaviyesinden şeyhlerin birbirleriyle karşılaşmalarına da yer vermiştir.

Her iki eren de Horasan'dan Rum diyarına gelmiş ve Konya çevresine yerleştiklerinde aynı bölgede karşılaşmışlar. Her iki metinde de farklı açılardan aktarılan karşılaşmaları, birkaç aşamada aktarılmakta ve nihayetinde karşılaşmaları bir çatışmaya dönüşmektedir. Her iki erenin birbiriyle karşılaşmasında her ikisi de kendi irfan anlayış ve kat etikleri mertebeyi birbirlerine göstermeye çalıştıkları dikkat çekmektedir.

Menakıpname metinlerini, yazılı bir metin gibi değerlendiren araştırmacılar, yazılı metinlerin anlam ve kurgusuyla hareket ettiklerinde metinlerin vermek istediği anlamı kaçırmaktadır. Bildirinin sorun olarak görüp dikkat çekmek istediği husus da sosyal tarih araştırmalarında istifade edilen bu metinlerin, kendi anlam dnyyasının kaçırlma nedeninin sözlü ve muhatabında doğrudan gerçekteymiş bir metin olmasının dikkate alınmadığı yatmakta olduğu tezini ileri sürmektedir. Sözlü metnin, olayların geçtiği zamandan farklı bir dönemde yazıya aktarılması, yazılı bir metin olmasını gerektirmemektedir. Doğal olarak sesin, yazıyla resmedilmesi veya sese yazı elbisesi giydirilmesi, sözlü metnin anlam kaybına neden olmamalıdır. Bu bakımdan da bu metinleri, yazıya aktarılmasından dolayı

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alevi Bektaşi Kültürü Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, tasgin.ahmet@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-2751-9924.

** Razgrad Cem Derneği Başkanı, Razgrad/BULGARİSTAN, rz_cem@abv.bg

*** Araş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE, atayoner@gmail.com ORCID: 0000-0001-6388-6089

en başından itibaren yazılı bir metin olduğunu kabul edilip tasarrufta bulunmak, sözün anlam dünyasının görülmesine mâni olmaktadır.

Horasan kökenli erenlerin, hayatlarını konu edinen menakıpnameler, içerikleri itibarıyla parçalar halinde aktarılan konulara yer vermekte ve bu parçalar arasında bağlantı ve ilişkiye yer verilmediğinden içerdiği anlam yükü görülmemektedir. Metnin, parçalar halinde aktardığı hakikat bilgisi, kelime, kavram, şahıs ve olaylara, mekân ve zaman örtüşmesini göz ardı ederek sunulmaktadır. Doğal olarak menakıpnamelerin kendi anlam dünyası ve bu anlam dünyası anlaşılmadığı takdirde metne nüfuz etmek mümkün gözükmemektedir. Öyleyse metnin kendi anlam dünyası ve bu anlamın inşa olduğu konu, olay ve şahıslar ile mesajın anlaşılması mümkündür. Sıradan ve yalın bir dille aktarılan olaylar dizisi, toplamda muhatabına aktardığı ve izah etmeye çalıştığı anlamın görülmesini ve buna göre hareket edilmesini talep etmektedir.

Sonuç olarak Dediği Sultan ve Seyyit Harun karşılaşması her iki erenin menakıpnamesinden aktarıldı. Her iki eren de Horasan menşeli ve her ikisi de Konya bölgesine göç edip Konya ve çevresine yerleşip faaliyet yürütmüş. Her iki erenin de birçok halifesi ve müridi bulunmakta ve bu kadroyla çok geniş bir alanda birbirlerine yakın hatta iç içe geçen mntıkada temas halindedirler¹.

Dediği Sultan ve Seyyit Harun'un hayatı, faaliyeti ve marifet anlayışlarını aktaran menakıpnameler bulunmaktadır. Her iki erenin menakıbında birbirine yakın veya aynı bölgeyi paylaşan kişi ve olaylara da yer verilmektedir. *Dediği Sultan Menakıbı* Seyyit Harun'dan bahsetmektedir. Dediği Sultan hakkındaki önemli kaynaklar arasında *Seyyit Harun Makalatı* veya *Menakıbı* da yer almaktadır².

- 1 Naci Kum, "Seydi Harun Menakıbnamesi Dolayısıyla Mahmut Seydi Hakkında Vakfiye ve Beratlar", *Konya Halkevi Dergisi*, S. 129-130 (1949), s. 26-29; Naci Kum, "Gezi ve Tetkik Notları: Doğduğum Şirin Memleket: Seydişehir", *Konya Halkevi Dergisi*, S. 118-119 (1948), s. 21-29; M. Akif Erdoğan, "Seydişehir Seydi Harun Külliyesi Vakıfları Üzerine Bir Araştırma", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C VII (1992), s. 81-132; R. Hüseyin Ünal, "Seyid Harun Camii ve Önündeki Üç Kümbet (Seydişehir-Konya)", *Sanat Tarihi Yıllığı (İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı)*, S. 6 (Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün 30. Kuruluş Yıldönümü Sayısı) (1975), s. 45-65.
- 2 Ahmet Taşğın, "Dediği Sultan ve Menakıbı Konya ve Çevresinde Alevi Bektaşî Ocaklarının İzleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 66 (2013), s. 213-238; Ahmet Taşğın, *Konya ve Çevresinde Ahmet Yesevi Halifelerinin İzleri Dediği Sultan ve Menakıbı*, Çizgi Yayınları, Konya 2013; Ahmet Taşğın – Öner Atay, "Dediği Sultan ve Turgutoğulları", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu – VI. Sahip Ataogulları ve Turgutoğulları*, Isparta 2017, s. 41-50.

Seyyit Harun, Seydişehir'i kuran kişidir. Hatta Horasan'dan bunun için gelmiştir³. Seydişehir ve çevresinde birçok tekke ve zaviye kendisine bağlıdır. Ölüm döşeğindeyken bile halifelerinin görev yerlerini yapmış ve vazifelerini yerine getirmelerinde gerekli titizliği göstermelerini de onlara tembihlemiştir. Doğal olarak Seydişehir'den bahseden kaynaklar Seyyit Harun'dan bahsettiği gibi Dediği Sultan'dan da söz etmektedir⁴.

Esasen Seyyit Harun ile Dediği Sultan arasında bir karşılaştırma yapılması Dediği Sultan ve faaliyetlerinin daha iyi anlamasına imkân sunacaktır. *Seyyit Harun Menakibi*'nda Dediği Sultan'dan söz edilmektedir⁵. Dediği Sultan'ın Velvelid Dağı civarında büyük bir pirin bulunduğunu haber alınca onu ziyarete talipleriyle gidip tanışma kararı alır ve yola çıkarlar. Dediği Sultan, bir ayıyı binek olarak kullanıp sürüp doğruca Seyyit Harun'a yönelir. Seyyit Harun da kendisine doğru gelen Dediği Sultan'ı ayıya binmiş bir hâlde geldiğini bilir ve buna karşı oradan bir taşa biner: “Taşa, Allah'ın izniyle yürü” der ve taşı bir deve gibi yürütür. Dediği Sultan, Seyyit Harun'un kendisini bu hâl üzere karşılamasına karşılık, kendisinin canlıyı yürüttüğünü fakat onun cansız yürüttüğünü, söyleyerek büyük bir pir olduğunu kabul eder. Böylece dostlukları başlamış olur ve uzun süre devam edecek başlangıç kurulmuş olur.

“Dediği Sultan'a dediler ki bir evliya gelmiş Vervelid eline taşı koyun gibi sürür dahi sular çıkarırmış deveyi taş eylemiş biavnullah dahi nice kerametleri zahir kişi Acem'den gelmiş. Dediği Sultan dedi ki bize anın ziyareti lazımdır gidelim hemen bir iki dervişini alıp yola Çığıldağına geldikleri vaktin bir ayı gördüler dervişleri ardınca gelip süratle giderler iki mil miktarı Seyyit Harun'a yakın gelicek Seyyit Harun'a malum oldu dedi. Dediği Sultan geliyor bir ayıya binmiş yakın geldi gelün biz dahi karşı varalım dedi. Seyyit Harun askere dediler ki sultanım ol ayıya binip keramet gösterdi senden dahi bir keramet gerek keramet görmeğe doymadık dedi ve anlar dediler keramete âdem mi doyar dediler. Sultanım dediler amma sultanım bu Dediği Sultan'ın ayıya binip geldiğini çok kâfir görüp dile gelmişler

- 3 Mehmet Bayraktar, “Seyyid Hârûn Veli ve Türbesi”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi*, Tüksev Yayınları, Ankara 2004, s. 277-285.
- 4 Abdurrahman Ayaz, *Seydişehir Tarihi*, Kendi Yayını, Seydişehir 2008; Sefa Koyuncu, *İdealimizdeki T.C. Seydişehir Vilâyeti*, Mevlit Usman Elektrik Şirketi, Seydişehir 1994; Mehmet Önder, *Seydişehir Tarihi*, Seydişehir Belediyesi Yayınları, Seydişehir 1986; Mehmet Önder, “Seydişehir'de Seyyit Harun Külliyesi, Vakıfları ve Bânisi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 20 (1998), s. 13-28; Bahaddin Pash, *Seydişehir Destanı*, Bahçivan Basım Yayın, Seydişehir 1997; Haşim Şahin, “Seyyid Hârûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C 37 (2009), s. 58-60.
- 5 Neşet Çağatay, “Makalât-ı Seyyid-Harun”, *Bellekten*, C 10, S. 40 (1946), s. 773-776.

senden dahi bir keramet görelers ümittir ki imana geleler. Sultan Harun ya Allah dedi şu taşı getirin dede hemen taşu bindi bu halka bir mertebe şevk ve zevk gelip kendilerini ferâmuş ettiler. İhtiyar edene düşüp gittiler taa bu kerametin şarkından canibinden gördüler. Dediği Sultan ayya binip gelir kâfir ve Müslüman bi kıyas Dediği Sultan'ın ardınca bile gelirler ve gördüler Seyyit Harun taşu binip karşı gelir bu halkın cümlesi acebe kaldılar ve Dediği Sultan dedi ki biz canlıya bindik bu cansıza sellemullah Seyyit Harun dahi taştan indi Dediği sultan dahi evvel ileri yürüdü ol dahi ileri yürüdü görüştüler bu halk üzerlerine üstüler ve kâfirler dahi imana geldi ehliislamın tasdik ve tahkiki ziyade oldu...”

Ardından namaz kılmak için hazırlık yapırlarken abdest alacak su bulamadıklarında da Dediği Sultan asasıyla suyu oracıkta çıkarır. Bunun üzerine Seyyit Harun, Dediği Sultan'a namaz kıldırmasını söylediğinde de “ümme olduğunu ve zahiri bilmediğini” söyleyerek teklifini geri çevirir.

“Seyyit Harun hazretleri dedi ki cemaat ile öğle namazın kılalım su hazır bulunmadı Seyit Harun asayı yere vurdu hemen Allah emriyle bir pınar çıktı ol pınara şimdi Dediği Sultan pınarı derler ol pınardan abdest aldılar öğle namazın kast eylediler Seyyit Harun Dediği Sultan sen imam ol dedi ve Dediği Sultan ben ümmiyim ilmi zahiri bilmezem siz kılverin dedi ve andan yap yap şehre azm kıldılar ve ikisi dahi piyade gittiler ayı dağa gitti taş ol arada kaldı ana şimdi deve taşı derler yani yabana gittiler ve Dediği Sultan ardında Seyyit Harun önce şehre geldiler Dediği bu ibreti görüp dedi ki Sultan ya Harun Sultan hiçbir yerde kâfir kaldı mı belli adada yüz kâfir kaldı inşallah hem imana hem insafa geldi andan yürüdüler şehrin her yanının seyran ettiler. Dediği Sultan dede dahi bu şehir dağa muttasıl gerek idi Sultan dedik kudretten işaret bu araya oldu Seyyit Harun Seyyit Sultan'ı savmaasına talip geldi üç gün müsabahet kıldılar hal dilin söyleştiler ziyade birbirlerine muhabbet gösterdiler...”

Seyyit Harun Makalati'nda Dediği Sultan'ın kızını istediği ve ona kızını vermek istemediğine dair bir bölüm aktarılmaktadır. Doğrusu Dediği Sultan ile Seyyit Harun arasındaki rumuzlardan bir tanesi de bu konudur. Çünkü Dediği Sultan, talebini Seyyit Harun'a ilettiğinde kızın olmadığını, onun bir delikanlı olduğunu söyleyerek onun teklifine bir rumuzla cevap verir. Kızı erkek yapma konusu aynı zamanda Dediği Sultan ile Seyyit Harun arasında birbirlerine mecazlar üzerinde irfan aktarmaları anlamına gelmektedir. Haddizatında Seyyit Harun, Dediği Sultan'ı irşat etmektedir ve bunu da geleneksel irfan diliyle yapmaktadır. Acaba

Seyyit Harun, Dediği Sultan'ı hangi konuda irşat etmektedir? Benzeri bir hadise *Dediği Sultan Menakıbı*'nda da anlatılmaktadır.

“Akıbetü'l-emr Dediği gittiği vaktin âdem gönderip Seyyit Harun'un kızın istedi Seyyit Harun işitip dedi 'eğer kızım er değilse alın' varıp kızı gördüler bıyığı terlemiş başında şemlesi var. Bunu gören âdemler gelip dediler biz onu merdane gördük hem kız görmek hem bıyığı var hem şemlesi Dediği Sultan tengi hayran kaldı. O bize kız vermediyse bizim eşikten ona nasip ola deyi verdi gitmeğe azmeyledi. Hemen taş kapının iki kenarında kisbetinin karnamesini eliyle yazdı kodu. Bu bunda bizim yadigârımız olsun dedi gitti yine veda edip gitti Seyyit Harun yüz bile gönderdi. Yine dönüp geldi savmuna girdi nice gün münacatta vardı. Mescidin köşelerine çilehaneler yapın dedi yaptılar bir zaman gitti. Dediği Sultan ahrete gitti deyi istima olundu sultan gaip namazın kıldılar...”

Dediği Sultan Menakıbı'nda da Seyyit Harun ile arasında bir anlaşmazlığa işaret eden ifade bulunmaktadır. Seyyit Harun'un Dediği Sultan'ı ortadan kaldırmaya çalıştığı ve ona gönderdiği okun, kendisine döndüğü ve onun zehriyle öldüğünü bildirmektedir:

Ol arada var idi meğer bir er
Seyit Harun derlerdi ona meğer

Dediği Sultan'a kasten ok atar
Karşı varır Sultan okunu tutar

Dediği Sultan eydür kim ki bize ok ata
Attığı ok gene kendüye bata

Rumuz ile oku geri dönderir
Seyit Harun okun zahminden ölür [4a]

Dediği Sultan muhipleriyle beraber Seyyit Harun'un cenaze törenine katılmak için giderler. *Dediği Sultan'ın Menakıbı*'na göre Seyyit Harun'un ölümünün arkasındaki başarı ve rumuz yine Dediği Sultan lehine iştilerek bütün pirlere onun büyüklüğünü kabul ve tasdik etmişlerdir. Diğer yandan *Seyyit Harun Makalatı*'nda verilen bilgi de bunu doğrular niteliktedir:

Dediği Sultan eydür gelin varalım
Seyit Harun'un namazını kılalım

Geldiler gördüler bu hal böyle
Cümle sıdkile dediler “Hayye ala's-salah”

Seyit Harun'un namazını kaldılar
Tabutunu Seydişehir kodular

Dediği Sultan, Seyyit Harun'un cenaze törenine gittiğinde Seyyit Harun'un kızı Halife Sultan, Dediği Sultan'a bunu neden yaptığını sormaktadır. Daha da ileri giderek Halife Sultan, Seyyit Harun'a öldürmek kastıyla bunu kendisinin yaptığını söyleyip suçladı:

Seyit Harun'un bir kızı var idi
Sahibi keramet idi bir dohtar idi
Sultan'a eydür katil Dediği yine geldi
Benim babamı neyledin ve ne kaldın
Sultan eydür müntekimdir ol baki
Baban kendi kendüye urdu oku

Seyyit Harun'un kızı Halife Sultan ve talipleri büyük tepki göstermekle kalmazlar Dediği Sultan'a saldırarak onu yaralarlar. Bunun üzerine Dediği Sultan'da bir ayetle cevap verir ve bir anlamda da beddua eder:

Muktedi oldu Sultan durdu ilerü
Bir düşman bir tanca vurdu [: tokat vurdu] durdu gerü
Tomurdu [: şişti] burnu elin tuttu aktı kanı
Didi sultan “innellaha aziziün zü'ntikam”

Sonuç

Dediği Sultan ve Seyyit Harun'un hayatlarını belirli ayrıntılarla konu alan menakıpnamelerinde aynı bölgeyi paylaşan ve faaliyet yürüten iki şeyhten de bahsedilmektedir. Doğrusu metinlerde anlatılan hadiselerle bakılacak olursa ilk planda, her iki şeyh de kendi açısından uyguladıkları ve aktardıkları irfanı bu karşılaşma örneğiyle izah edilmektedir. Öyleyse metinde seçilen ve aktarılan örnek olayın her bir parçasına daha dikkatli bakıp parçalar içerisine gömülüp sıralanan mesajı ve anlamı ortaya çıkarmak gereklidir. Maalesef bu metinler üzerine yapılan çalışmalar, metinlerin içeriğine yönelmek yerine metnin dışında yığınlar halindeki bilgiyle kuşatılarak iç anlamı boğulmakta ve konu kapatılmaktadır. Bu durum sürekli hale gelince metin ve metnin aktardığı kişi hakkında teori ve kurmaca daha dikkat çekici ve heyecan verici hale gelmektedir. Böyle sürüp giderken menakıpname ve muhteviyatı olduğu gibi kalmakta, tarih ve edebiyat alanının neşriyle kalmaktadır.

Makalatında Dediği Sultan hakkında verilen bilgiler, Seyyit Harun'un taşı deve edip yürütüp cansıza tasarruf eden kişi olarak aktarılması; Türkistan, Horasan, Azerbaycan, Anadolu ve Balkan'ının kaybedilen veya üstü küllenen yanına işaret ederek, üflediği nefesle cansız canlandırdığı aktarılmaktadır. Böylece Seyyit Harun'un mevcut olanı veya zahirde görölüp bilineni devam ettiren değil de yeniden can veren olarak aktarılması, mürşit olduğuna işaret etmektedir.

Her iki metinde anlatılan olay örgüsü, birbirleriyle rekabet hâlindeki iki şeyhi aktarırken hadiselerin sonunda veya metin içerisinde kısa ve belirsiz ifadelerle her iki şeyhin de birbirini tanıyıp kabul ettikleri ve biri diğerine bağlandığı aktarılmaktadır.

Dediği Sultan ve Seyyit Harun karşılaşmasının her ikisinin menakıpları üzerinden değerlendirildiğinde *Dediği Sultan Menakıbı*'nda anlatılan konuların rumuz anlamları anlatılmakta ve izah edilmektedir. Burada anlatılan konuların Ahmet Yesevi ardıllarının menakıplarına yakın, paralel ve tekrarlarla aktarılması Türkistan ve Horasan ikilisinin bütünlüğünü de sunmaktadır. Bu bakımdan da Seyyit Harun'un Horasan bağlantısı yine Horasan'dan gelen Dediği Sultan ile farklılığının Türkistan bağlantısına işareti bakımından önemlidir. Çünkü Seyyit Harun'un temsil ettiği irfan geleneği ile Dediği Sultan'ın temsil ettiği irfan geleneği bakımından bu aralarında hadiselerle verilen örnekler açıklık getirmektedir.

Kaynaklar

Ayaz, Abdurrahman, *Seydişehir Tarihi*, Kendi Yayını, Seydişehir: 2008; Sefa Koyuncu, *İdealizmimizdeki T.C. Seydişehir Vilâyeti*, Mevlit Usman Elektirik Şirketi, Seydişehir 1994.

Bayraktar, Mehmet, “Seyyid Hârûn Veli ve Türbesi”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi*, Tüksev Yayınları, Ankara 2004, s. 277-285.

Çağatay, Neşet, “Makalât-ı Seyyid-Harun”, *Bellekten*, C 10, S. 40 (1946), s. 773-776.

Erdoğan, M. Akif, “Seydişehir Seydi Harun Külliyesi Vakıfları Üzerine Bir Araştırma”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C VII (1992), s. 81-132.

Kum, Naci, “Seydi Harun Menakıbnamesi Dolayısıyla Mahmut Seydi Hakkında Vakfiye ve Beratlar”, *Konya Halkevi Dergisi*, S. 129-130 (1949), s. 26-29.

Kum, Naci, “Gezi ve Tetkik Notları: Doğduğum Şirin Memleket: Seydişehir”, *Konya Halkevi Dergisi*, S. 118-119 (1948), s. 21-29.

Önder, Mehmet, *Seydişehir Tarihi*, Seydişehir Belediyesi Yayınları, Seydişehir 1986; Mehmet Önder, “Seydişehir’de Seyit Harun Külliyesi, Vakıfları ve Bânisi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 20 (1998), s. 13-28.

Pahlı, Bahaddin, *Seydişehir Destanı*, Bahçıvan Basım Yayın, Seydişehir 1997; Haşim Şahin, “Seyyid Hârûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C 37 (2009), s. 58-60.

Taşğın, Ahmet, “Dediği Sultan ve Menakıbı Konya ve Çevresinde Alevi Bektaşî Ocaklarının İzleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 66 (2013), s. 213-238.

Taşğın, Ahmet, *Konya ve Çevresinde Ahmet Yesevi Halifelerinin İzleri Dediği Sultan ve Menakıbı*, Çizgi Yayınları, Konya 2013.

Taşğın, Ahmet, – Öner Atay, “Dediği Sultan ve Turgutoğulları”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu – VI. Sahip Ataogulları ve Turgutoğulları*, Isparta 2017, s. 41-50.

Ünal, R. Hüseyin, “Seyid Harun Camii ve Önündeki Üç Kümbet (Seydişehir-Konya)”, *Sanat Tarihi Yıllığı (İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı)*, S. 6 (Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün 30. Kuruluş Yıldönümü Sayısı) (1975), s. 45-65.